

УКРАЇНЬКА КУЛЬТУРА

УДК 130.2+7.01:061.2(477.8) "192/193"
DOI: [https://doi.org/10.17721/UCS.2025.1\(16\).01](https://doi.org/10.17721/UCS.2025.1(16).01)

Георгій ВДОВИЧЕНКО, д-р філос. наук, доц.,
ORCID ID: 0000-0002-8532-7672
e-mail: georgyvdivchenko@knu.ua

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

Богдан ПАВЛІЧЕНКО, аспірант,
ORCID ID: 0009-0009-8531-4407
e-mail: b.pavlichenko@ukr.net

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ВІТЧИЗНЯНІ КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКІ ТОВАРИСТВА НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ У 20-Х – 30-Х РР. ХХ СТ.: ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ

Вступ. Важливим суб'єктом українських культуро-, націо- та державотворення XIX – першої половини XX ст. були культурно-мистецькі товариства. Поруч із "Просвітою" і Науковим товариством імені Т. Шевченка у Львові виняткову роль у відродженні української державності у XX ст. відіграв широкий спектр літературно-мистецьких товариств. У 10-х – 30-х рр. XX ст., за перебування західноукраїнських земель у складі Польської і Чехословацької республік і Королівства Румунія, вони сприяли інституціалізації нашої культури між Першою і Другою світовими війнами.

Мета статті полягає в розгляді маловідомих здобутків культурологічного аналізу в 30-х рр. XX – 20-х рр. XXI ст. українських культурно-мистецьких товариств у Східній Галичині, Західній Волині, Північній Буковині та Закарпатті за міжвоєнного періоду.

Методи. Для досягнення мети застосовано класичні і сучасні методи головно культурологічного аналізу. Разом з чільними принципами наукового пізнання: історизму, системності, об'єктивності – задіяно логічний і історичний загальні методи аналізу культуротворення 20-х – 30-х рр. XX ст. у Західній Україні.

Результати. Класифіковано три основні масиви публікацій 30-х рр. XX ст. – 20-х рр. XXI ст. із теми статті. Перший містить дані про історію цих товариств та їх творців і оцінки їхніх місця та ролі в інституціалізації культурного життя Західної України за міжвоєнного періоду, як-от у монографіях українських учених в еміграції (Історія української культури, 1937; Наріжний, 1942). Другий масив дає політично контрверсійні оцінки цих товариств науковцями вільного світу і УРСР другої половини XX ст. Тільки з 90-х рр. XX ст. розпочато системне відтворення їхньої історії, інноваційним елементом якого є культурологічні студії в НАН України та вітчизняній вищій школі.

Висновки. З'ясовано, що чільними осередками вивчення історії цих товариств – від заснованих в Австро-Угорській імперії до посталих передусім у Польській і Чехословацькій республіках, були автори цих видань: "Історія української культури" (1937) на чолі з І. Крип'якевичем і "Українська культура" (1940) на чолі з Д. Антоновичем. Чи не всі вони, як-от М. Голубець, В. Січинський, С. Чернецький і ін., були творцями цих товариств. Перший аналіз їхньої роботи в праці (Наріжний, 1942), як і їхня ціла історія, фальсифікувався і замовчувався в науці УРСР. Лише з 90-х рр. XX ст., на основі архівних даних та публікацій науковців української діаспори, в Україні розпочато аналіз теми цієї статті. Його перспективним виміром є культурологічний, апробований у НАН України та у вітчизняних вишах. Завданням такого вивчення є розгляд історії цих товариств у контексті постмодерних і метамодерних Cultural Studies.

Ключові слова: українська культура XX ст., міжвоєнний період, Східна Галичина, Західна Волинь, Північна Буковина, Закарпаття, культурно-мистецькі товариства Західної України 20-х – 30-х рр. XX ст., Д. Антонович, І. Крип'якевич

Вступ

Актуальність дослідження полягає в назрілій потребі осмислення й оцінки місця та ролі вітчизняних культурно-мистецьких товариств міжвоєнного періоду – 20-х – 30-х рр. XX ст., на Західній Україні, під час її перебування в складі Другої Польської й Чехословацької республік і Королівства Румунія, у процесі українських модерних культуро-, націо- та державотворення як їхніх важливих системотвірних суб'єктів. З попереднього аналізу вивчення історії цих товариств – від "Просвіти" та "Рідної школи" у Східній Галичині до численних культурно-мистецьких спілок і товариств українців Північної Буковини та Закарпаття, науковцями української діаспори країн Центральної і Західної Європи та Північної Америки, УРСР та незалежної України й решти світу, постає широкий спектр її політизованих бачень. Автори розглянули широкий спектр матеріалів, що яскраво представляє ці студії: від спогадів і наукових праць засновників цих товариств, учасників та свідків їхньої роботи у 20-х – 30-х рр. XX ст. та їхніх тогочасних ідейних опонентів, як і підцензурних наукових розвідок їхніх колег з української діаспори уже в Польській

Народній та Чехословацькій Соціалістичній Республіках і в Соціалістичній Республіці Румунія кінця 40-х – кінця 80-х рр. до студій науковців незалежної України і зарубіжних учених початку XXI ст. Він унаочнює всі складні перипетії вмонтовування бачень історії цих товариств до різних національних культурфілософських парадигм та постмодерних мітологій. Офіційно здійснювані в той – міжвоєнний – період політики полонізації, мадяризації та румунізації етнічних українців, як і найпотужніша з них політика русифікування Західної України і її "радянзації" на загальноталітським СРСР, мали за чільну мету правову делегітимізацію і, фактично, фізичне знищення цих товариств, адже вони були засновковими елементами трансформації регіонального освітньо-наукового, культурно-мистецького та громадсько-політичного життя всіх станів і верств українства Східної Галичини та Волині, як і Закарпаття та Північної Буковини, на національно-культурні автономії та, у підсумку, соборну українську державу.

Проведення цієї політики у XX – на початку XXI ст., головним прикладом чого є здійснювані РФ гібридні заходи з регіонального сепаратизму на Західній Україні

та повномасштабна війна проти України, привернуло нашу увагу до місця й ролі цих товариств у вітчизняному націєтворенні як відпорних щодо практик колонізації осередків сполучення здобутків українських професійних і народних освіти та культурно-мистецької творчості. Як їхні славетні предтечі першої третини XIX ст., насамперед – товариства греко-католицьких священників у Перемишлі та львівська "Руська трійця", вітчизняні західноукраїнські культурно-освітні і культурно-мистецькі товариства епохи "Весни народів" – кінця 40-х рр. XIX ст. та їхні наступники другої половини XIX – початку XX ст. яскраво засвідчили життєдайні тяглість і спадкоємність традиції вітчизняної громадської професійно-культурної самоорганізації усіх суспільних станів. Ініційований головним чином вихованцями середніх та вищих духовних навчальних закладів греко-католицької церкви ще в Австро-Угорській імперії, зокрема автором "Абетки словено-руської-мови" та засновником "Товариства галицьких греко-католицьких священників для поширення письма просвіти і культури серед вірних" (1816) І. Могилянським, цей рух завдяки праці вихованців львівських духовної семінарії та університету – творців "Руської Трійці" М. Шашкевича, І. Вагилевича та Я. Головацького, спричинився до розквіту галицького національно-культурного відродження. Вагому роль у ньому вже в другій половині XIX – на початку XX ст. відіграла новопостала на тоді українська наукова і творча інтелігенція Східної Галичини й, водночас, усієї України. Найяскравішими прикладами їх плідної фахової взаємодії стала співпраця НТШ у Львові із заснованими переважно його членами Товариством для розвою руської штуки і Товариством прихильників української науки, літератури і штуки. Міжвоєнний період у вітчизняній культурно-мистецькій історії на Західній Україні став свідком її активного багатовекторного розвитку, зокрема перших спроб її системного осмислення від витоків і до кінця 30-х рр. XX ст., на зміну яким прийшло заполітизоване фальсифікування згаданої історії гуманітаристикою СРСР та активне опонування йому науковою думкою української діаспори у вільному світі. Актуалізація цієї тематики у світлі сучасної геополітичної ситуації протистояння України і цілого демократичного світу тоталітарній "вісі зла" на чолі з РФ є вельми доцільною перед обличчям сучасних соціокультурних і суспільно-політичних викликів.

Мета статті полягає в оцінюванні чималих, проте досі розрізнених та маловідомих здобутків дослідження, зокрема культурологічного аналізу, протягом 30-х рр. XX – 20-х рр. XXI ст. у вітчизняній та зарубіжній академічній і вишівській науці історії українських культурно-мистецьких товариств у Східній Галичині, Волині, Буковині та на Закарпатті, як і в культурних центрах Польської й Чехословацької республік та Королівства Румунія.

Методи

Для досягнення мети задіяно класичні й сучасні методи історико-культурного та культурологічного аналізу. Поруч із основними принципами наукового пізнання: історизму, системності й об'єктивності, застосовано логічний і історичний загальні методи. Крім методу порівняльно-історичного аналізу культуротворення 20-х – 30-х рр. XX ст. на Західній Україні, апробовано й методи структурно-функціонального аналізу історії цих товариств.

Результати

Історія згаданих вище товариств, як і історія України загалом, стали предметом сімдесятирічних інтенсивних

політизації й мітотворення в УРСР, СРСР та в країнах "соціалістичного табору", передусім у Польській і Румунській народних та Чехословацькій соціалістичній республіках. До складу їхніх держав-попередниць – Другої Польської і Чехословацької республік та Королівства Румунія, – у період між кінцем Першої і початком Другої світових війн входила Західна Україна. Згідно з рішеннями Паризької мирної конференції 1919 р. і Ради послів держав Антанти 1923 р., до складу цих трьох держав, у супереч вимогам офіційних делегацій УНР, ЗУНР та УСРР, як і громадської думки українства Східної Галичини, Закарпаття й Північної Буковини, було включено ці українські етнографічні землі. Політичні перипетії світового масштабу на більш ніж два десятиліття знов роз'єднали українців обабіч державних кордонів посталих на уламках Австро-Угорської та Російської імперій країн з їхніми власними національними інтересами. Соціокультурне життя українських етнічних громад у них, як і міжвоєнної вітчизняної – військової, політичної та, власне, культурної еміграції, тривало за умов світових економічної, політичної, культурної й, у підсумку, гуманітарної криз. Під час зміни поколінь будівничих української держави – від ідейних апологетів того ж І. Могилянського, "Руської трійці" й О. Духновича та засновників товариства "Просвіта", Наукового товариства ім. Шевченка у Львові й Русько-Української радикальної партії (з 1890 р.), які творили ЗУНР, до їхніх нащадків у повоєнному світі, – відбувався процес повсякчасної політизації соціокультурного життя на Західній Україні у 20-х – 30-х рр. XX ст. За цих складних обставин боротьби за власну етнокультурну й національну ідентичність українці Східної Галичини, Волині, Закарпаття і Північної Буковини ставали об'єктами інформаційного мітотворчого впливу з боку їхніх ідейно-світоглядних опонентів: творців як мітологом Польщі – "Христа Європи" й "Великої Румунії", так і мітологом "комуністичний інтернаціонал" та "світова революція".

Представлене різними політичними партіями і рухами – від спонсорованої й знищеної СРСР Компартії Східної Галичини (у 1923–1938 рр. Компартії Західної України) до Українського національно-демократичного об'єднання (1925–1939 рр.), чи УНДО, й Організації українських націоналістів – суспільно-політичне життя Західної України формувалось у контексті боротьби українських парламентарних груп і партій за ідею національно-культурної автономії українців та, в ідеалі, відродження вільної соборної української держави. Проте як колонізаторська політика полонізації, румунізації і мадяризації, так і політика зросійщення та геноцид українства в УСРР, передусім – масові репресії і Голодомор лише щільніше згуртовували українські діаспори та еміграцію на Західній Україні довкола мережі власне українських, головню культурно-освітніх, зокрема і культурно-мистецьких, товариств. Незважаючи на активну протидію їм з боку підтримуваних офіційною владою знаних "старо-русинських" або москвофільських товариств, як, наприклад, "Общества ім. М. Качковського", чи намагання СРСР масово інфільтрувати агентів свого впливу до товариств "Просвіта" й "Рідна школа" за посередництва КПЗУ чи Сель-Робу, тобто Українського селянсько-робітничого соціалістичного об'єднання (1926–1932), ці товариства, їх творці та учасники виявились потужною силою впливу і системотворчим складником соціокультурного життя Західної України. Майже мільйон членів та прихильників товариства "Просвіта" на кінець 30-х рр. XX ст., із додаванням до

них ще близько півмільйона українців – членів розгалужених мереж спортивних, наукових, мистецьких та інших товариств: від "Січей", "Соколів" та "Пласту" до "Боянів", "Бескидів" і "Рідної школи", – були основним потенціалом українських культуро-, націо- і державотворення на Західній Україні на загал. Вивчення історії цих товариств, яке не раз ставало предметом політичних спекуляцій з боку згаданих противників українства, було розпочате у 20-х рр. XX ст. і тривало до відродження незалежної України в 1991 р., головню в українській діаспорі.

Перший етап цього періоду вивчення, який припав на 20-ті – 80-ті рр. XX ст., відбувався протягом міжвоєнного часу, переважно – у Східній Галичині, а саме у Львові, та в Чехословацькій республіці, а саме її столиці Празі та в м. Подебради. У низці чинних там до і з 20-х – 30-х рр. XX ст. українських закладів вищої освіти та наукових товариств, передусім у Львівському (таємному) Українському університеті (1921–1925) і Науковому товаристві ім. Т. Шевченка у Львові, як і в Українському вільному університеті в Празі (з 1921) й Українській господарській академії в Подебрадах (з 1922), постали осередки українознавства за чільної участі в них відомих науковців, учнів та колег М. Грушевського – Івана Крип'якевича і Дмитра Антоновича. Їхня підготовча та редакторська робота в спілці з провідними українознавцями вітчизняної еміграції цих та ін. установ у 20-х – 30-х рр. XX ст. і подарувала світу найвідоміші колективні монографії з історії рідної культури, написані поза УРСР: "Історія української культури" (Львів, 1937) за редакцією І. Крип'якевича й "Українська культура" (1940) за редакцією Д. Антоновича. Відомі діячі національно-визвольних змагань в ЗУНР і УНР, вони – творці українських товариств на Західній Україні й діячі "Просвіти" та НТШ у Львові, згуртували довкола себе не менш знаних нині учасників культурно-мистецьких товариств та, водночас, їх істориків. Продовжуючи заявлену в першому курсі лекцій для вишів УНР "Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу" (1918) Івана Огієнка – дійсного члена НТШ у Львові та экс-міністра народної освіти УНР, державницьку парадигму вітчизняного культуротворення, автори цих двох монографій висвітлили в них історію культурно-мистецьких товариств у Західній Україні міжвоєнного періоду. Перша з них – Історія української культури (1937), стала важливим складником виданого І. Тиктором – засновником концерну "Українська преса" (1934), экс-старшиною УСС та УГА, найвідомішого й найбільшого наукового українознавчого проекту "Українська бібліотека" вказаного періоду під проводом та за участі одного з найвідоміших учнів М. Грушевського – історика І. Крип'якевича.

У п'яти її розділах, а саме: "I. Побут" (І. Крип'якевич), "II. Письменство" (В. Радзикович), "III. Мистецтво" (М. Голубець), "IV. Театр" (С. Чарнецький) та "V. Музика" (В. Барвінський), – ці визначні історики української культури уперше комплексно вивчили розвиток вітчизняної культури з націонал-патріотичної державницької позиції. Показово, що всі автори цього видання були творцями й істориками низки найвідоміших українських освітніх, наукових та культурно-мистецьких товариств Східної Галичини й Західної України на загал. Один із очільників НТШ у Львові й викладач Львівського таємного університету, І. Крип'якевич доволі активно публікувався у виданнях "Просвіти", як-от місячнику "Життя і знання". Член НТШ

у Львові Микола Голубець, разом із С. Гординським і П. Ковжуном, заснував у Львові Асоціацію незалежних українських митців (АНУМ, 1931–1939), попередником якої був львівський "Гурток діячів українського мистецтва" (1922–1926). Степан Чарнецький, знаний як автор гімну Легіону УСС "Червона калина", був активним діячем низки українських молодіжних товариств, співаком хору товариства "Основа" (1897–1924, Львів) та керівником театру товариства "Руська бесіда" у Львові (1864–1924). Визначний український композитор Василь Барвінський диригував хором товариства "Боян". У цій монографії вони разом узагальнили досвід їхніх студій з історії культури рідного народу від архаїки до модерну, що формували національну свідомість їхніх учнів, колег і широких кіл українського громадянства в націонал-патріотичному дусі. Показово, що діяльність і згаданих вище, і низки інших українських культурно-освітніх та культурно-мистецьких товариств на Західній Україні міжвоєнного періоду була висвітлена цими дослідниками як у цій їхній спільній праці, так і у власних авторських монографіях з історії вітчизняної та світової культури. Водночас у 30-х рр. XX ст. під проводом экс-заступника М. Грушевського на посаді голови Української Центральної Ради, відомого історика та діяча української культури, співзасновника Української академії мистецтв (1917), як і ініціатора українського освітньо-наукового життя в Празі і Подебрадах у 20-х – 30-х рр. XX ст., Д. Антоновича було створено не менш відомий у міжвоєнний період курс лекцій (Українська культура, 1993).

Цей найвідоміший українознавчий видавничий проєкт української еміграції в Чехословацькій республіці 20-х – 30-х рр. XX ст. уклали знані учені та викладачі Українського техніко-господарського інституту заочного навчання: Д. Антонович, В. Біднов, Д. Дорошенко, О. Лотоцький, С. Сірополко, С. Наріжний, В. Січинський, Д. Чижевський та А. Яковлев. До жовтня 1941 р. вони видали до 1500 друкованих аркушів посібників, причому найвідомішим став узагальнюючий їх цей – фундаментальний, курс лекцій, які вони всі прочитали в УТГІ в 30-х рр. XX ст. Показово, що всі ці автори також були активними учасниками широкого спектру освітніх, наукових, культурно-мистецьких й інших товариств на Західній Україні між Першою та Другою світовими війнами, зокрема деякі з них стали співзасновниками Ліги української культури у Відні. Голова Українського історико-філологічного товариства в Празі (1923–1945), Д. Антонович відомий і як співзасновник празького Музею визвольної боротьби України (1925–1948), як і Українського товариства пластичного мистецтва в Празі (з 1923) і створеної при ньому Української студії пластичного мистецтва (1923–1947). Також співзасновник згаданого музею Василь Біднов був творцем та лектором Товариства української культури у Празі, тоді як Степан Сірополко – почесний член львівської "Просвіти", став засновником та очільником Українського товариства прихильників книги (1926–1942) і Українського педагогічного товариства в Празі (з 1930). Творець Гуртка діячів українського мистецтва у Львові (1921 р.), Володимир Січинський викладав у згаданій студії та був співзасновником згаданої АНУМ у Львові (1930), а в 1936 р. обраний і членом німецького товариства Й. Гутенберга. Олександр Лотоцький був засновником "Комісії перекладу Св. Письма та книг богословських" у Варшаві (з 1931) та брав активну участь у роботі заснованого того самого року в Луцьку

Товариства ім. Петра Могили, а також співпрацював з Українським воєнно-історичним товариством, студентськими товариствами "Запоріжжя" і Українська студентська громада. Член цього ж колективу – автор уміщеного в "Українській культурі" розділу "Українська преса" бібліограф Симон Наріжний, саме в цей час писав найвідомішу нині монографію (Наріжний, 1942) з історії української еміграції на Західній Україні міжвоєнного періоду, у якій докладно описав "культурну працю" власну і своїх колег.

Задумана його колегою О. Лотоцьким ще в 1937 р. та внесена до видавничого плану Українського наукового інституту у Варшаві ця праця С. Наріжного є найвідомішою розвідкою з історії культуротворення української еміграції на Західній Україні міжвоєнного періоду.

У тридцяти її розділах, крім аналізу історії "високих українських шкіл в Чехії" і вітчизняних товариств у Чехословацькій республіці, зокрема й націєтворчого аспекту їх роботи у розділі "Спортивно-руханкова й пластова чинність українців на чужині", висвітлено й культурне життя українства 1919–1939 рр. у розділах "В Галичині й на Волині", "На Буковині" й "На Закарпатті". Показово, що співавтори С. Наріжного по тому ж виданню "Українська культура", як і автори "Історії української культури" (1937), зокрема мистецтвознавці Д. Антонович і М. Голубець, історик театру С. Чарнецький, не раз висвітлювали у своїх статтях і монографіях 20-х – 30-х рр. XX ст. деякі аспекти роботи українських культурно-мистецьких товариств на Західній Україні. Водночас, на середину 40-х – 80-ті рр. XX ст. якраз припав другий етап вивчення історії цих товариств з політично протилежних позицій: з одного боку, – в українській діаспорі в Північній Америці й Західній Європі та, з іншого, уже в УРСР і її країнах-сателітах, передусім у Польській (1944–1989) та Румунській (1947–1989) народних республіках і в Чехословацькій соціалістичній республіці (1948–1990). І. Крип'якевичем та Д. Антоновичем у згаданих монографіях постульовано державницьку – українську націонал-патріотичну, лінійну дослідження історії української культури та всіх цих її невід'ємних елементів – культурно-мистецьких і ін. товариств, з її ідеалом спадковості вітчизняного державотворення від Княжої доби України-Русі крізь Гетьманщину до УНР, ЗУНР, Карпатської України і Акту відновлення Української Держави 30 червня 1941 р. Вона була продовжена і в найвідомішому енциклопедичному виданні діаспори – "Енциклопедії Українознавства". У розділі "VI. Україна між двома світовими війнами" і "XIV. Наука, освіта, виховання" її загальної частини у 2 томах (Енциклопедія українознавства (1949–1952), виданої під егідою НТШ у Європі, діяльності цих товариств присвячено чималу увагу.

Як праця С. Наріжного та монографії за редакціями І. Крип'якевича й Д. Антоновича, так і наукові та науково-популярні праці з цієї теми їхніх сучасників і колег 20-х – 30-х рр. XX ст., видані на Західній Україні, як-от: "Начерк історії українського мистецтва" (1922) М. Голубця, "Нарис історії українського театру в Галичині" (1931) С. Чарнецького, та ін. студії цих і ін. українознавців діаспори в еміграційній зарубіжній періодиці Другої Польської і Чехословацької республік і, вкрай менше, Королівства Румунія, дали нам досить вагомі підстави констатувати системотвірну роль культурно-мистецьких товариств української військової, політичної і, головну, освітньої та культурної еміграції в цих державах у соціокультурному поступі українських етнічних меншин

Східної Галичини, Волині, Закарпаття й Північної Буковини міжвоєнного періоду. Різні класифікації типів українських громадських об'єднань, організацій, спілок і гуртків, як, власне, товариств – по суті культурно-мистецьких або в розмаїтій спосіб дотичних до цієї царини: просвітницько-культурних, культурологічних, науково-українознавчих та інших, дозволяють нам класифікувати, насамперед, ліги, конгреси, комісії, асоціації, об'єднання та комітети, які можна визначити і як усталені форми взаємодії культурно-мистецьких товариств. Це, по-перше, Ліга Української культури у Відні (1923) і Конгрес української культури у Львові (1937), що постали організаційно оформленими органами наддержавної взаємодії культурно-мистецьких товариств міжвоєнної діаспори, або центрами адміністрування їхнього творчого потенціалу. По-друге, це представницькі українсько-іноземні товариства, як-от осередки міжнародного українознавства й координування культурно-мистецької співпраці діаспори з країнами Європи: Німецько-українське товариство в Берліні (з 1918), Cercle des Etudes Franco-Ukrainiennes в Парижі (1918), Українське товариство для Союзу Народів у Відні (1923), Гурток Прихильників Української культури у Валашському Мезіжжичі (1931) та ін.

Згадані товариства об'єднували широкі кола вітчизняної культурної та, у тому числі, політичної й військової еміграції, як і діячів культури та мистецтва із українських громад на Західній Україні, прагнучи дієво координувати й адмініструвати їхню фахову діяльність. По-третє, у різних центрах соціокультурного життя на еміграції – від "таборових осередків" інтернованих військових армій УНР і ЗУНР та фахових і за гендерною ознакою громадських об'єднань до закладів середньої та, головним чином, вищої духовної й світської освіти – інститутів, університетів та академій, з початку 20-х рр. XX ст., виникло чимало мистецьких, просвітницько-культурних і науково-українознавчих товариств. Їх прикладами є як Драматичне товариство ім. М. Садовського (1922) й Літературно-артистичне товариство "Мистецтво" (1922) у таборі інтернованих Щепіорно, так і жіноча секція Українського громадського комітету (1922), яка заснувала клуб естетичного і мистецького виховання (1924). При Українському жіночому союзі в Чехії (1923) діяла артистична секція, а в 1937 р., за участі цього ж союзу, було засновано Всесвітній союз українок, що об'єднав багатьох діячок української культури на еміграції. На окрему увагу заслуговують численні товариства в Чехословацькій республіці, які постали у 20-х рр. XX ст. при українських еміграційних закладах середньої і вищої освіти, наприклад, десь півсотні наукових, освітньо-культурних, мистецьких й ін. товариств викладачів і студентів Української господарської академії в Подєбрадах (1922): Бібліологічний гурток, "Наша хата", "Клуб Легії українських націоналістів" та ін. Якраз у цій же академії та створеному при ній Українському техніко-господарському інституті позаочного навчання (УТПІ, 1932) і було сформовано той провідний науковий осередок українознавства діаспори на чолі з Д. Антоновичем, що видав курс лекцій "Українська культура" (1940). Такі осередки створювали викладачі і студенти й Львівського (таємного) Українського університету, зокрема його професор І. Крип'якевич, та педагоги зачинених румунською владою українських кафедр Чернівецького університету в Королівстві Румунія.

По-четверте, спільними зусиллями українських громад на Західній Україні та вітчизняної еміграції кінця

10-х – 20-х рр. XX ст., як і низкою деяких діячів культури та мистецтва УСРР, було реформовано діяльність товариства "Просвіта" та всієї його мережі у Східній Галичині, на Волині, Закарпатті й на Північній Буковині. "Просвіта", як і мережа хорових і музичних товариств "Боян", разом із акторами театру М. Садовського й особисто ним самим, та учасниками Української республіканської капели під орудою О. Кошиця дієво сприяли появі у 20-х рр. XX ст. на Західній Україні численних аматорських та фахових музично-театральних гуртків і колективів, у тому числі – й культурно-мистецьких товариств, як-от "Театральний гурток" при "Просвіті" в Ужгороді (1920) та "Театр ім. М. Садовського" в Ужгороді (1934), як і Товариство "Кобзар" в Ужгороді з учасників згаданої капели (1920). Водночас у Львові та Празі в ті самі роки організовано низку відомих у міжвоєнний період у Європі та світі вітчизняних діаспорних гуртків, студій, асоціацій, об'єднань, як, по суті, культурно-мистецьких товариств у властивому розумінні цього терміна. От як згадував С. Наріжний про їх появу в Східній Галичині: "Вже зімою 1921 р. у Львові заснувався *Гурток українських плястиків*, який мав у своєму складі й багато видатних діячів-емігрантів. Цей гурток відбував академічні засідання з викладами на мистецькі теми, впоряджував вистави ... В його працях брали участь: П. І. Холодний, С. Тимошенко, Ол. Новаківський, Р. Лісовський, М. Бутович, П. Ковжун, Юр. Магалецький, М. Морська, Вол. Січинський ... В 1922 р. під головуванням проф. П. Холодного заснувався у Львові *Гурток діячів українського мистецтва* ... впоряджував мистецькі вистави, на яких виставляли свої праці переважно наддніпрянські майстри-емігранти" (Наріжний, 1942, с. 309).

Славнозвісною наступницею цих гуртків є львівська АНУМ (1931–1939) на чолі з вихованкою Вільної академії мистецтв у Львові та Вільної академії у Парижі Ярославом Музикою. Учасниками АНУМ, крім відомого графіка і мистецтвознавця, футуриста й конструктивіста Павла Ковжуна і вихованця Модерної академії Фернана Леже, згодом засновника Об'єднання Митців Українців в Америці ОМУА (1952) Святослава Гординського, було чимало визначних українських митців. Поміж них був вихованець Ляйпцигської Академії графічних мистецтв, графік-декоратор і карикатурист Микола Бутович; випускник Берлінської вищої школи образотворчого мистецтва, портретист та пейзажист Микола Глушенко, визначний архітектор, графік та мистецтвознавець Володимир Січинський. За дев'ять років існування АНУМ провела 14 виставок, експонуючи на них шедеври О. Архипенка, А. Петрицького, І. Падалки і своїх учасників та П. Пікассо, Дж. Северіні й інших класиків світового мистецтва. Двома центрами українського образотворчого мистецтва в Чехословацькій республіці на тоді були Український гурток пластичного мистецтва в Празі (1922), з якого невдовзі постало Українське товариство пластичного мистецтва (1923) на чолі з Д. Антоновичем. Найбільшим осередком мистецької творчості української еміграції міжвоєнного періоду стала створена саме вказаним товариством Українська студія пластичного мистецтва в Празі (1923–1947). Вона мала за взірць устрій академії мистецтв, влаштувала до 1939 р. 13 виставок і брала дієву участь у Міжнародному конгресі мистецького виховання. Маловідомою сторінкою історії вітчизняних культурно-мистецьких товариств на Західній Україні у 20-х – 30-х рр. XX ст. є робота перших кіноклубів і кіностудій та фототовариств у Східній Галичині, передусім у

Львові. Тут під впливом "фотографічного лекторату" Ю. Світковського постало Українське фотографічне товариство, яке, на думку його ж співзасновника – репресованого сталінізмом митця, вихованця Львівського університету (Коваль, 1990), мало багато-таки успіхів за десять років свого існування. На жаль, Друга світова війна, як і повоєнні світові геополітичні зміни, зумовлені встановленням Ялтинсько-Потсдамської системи міжнародних відносин, призвели до ліквідування згаданої мережі вітчизняних громадських та фахових товариств на західноукраїнських землях, як і в усій Центрально-Східній Європі на загал, та, як наслідок, до замовчування й фальсифікування їхньої історії та здобутків в офіційній науковій думці УРСР зокрема і СРСР загалом.

На відміну від авторських колективів виданих АН УРСР ще в 50-х – 70-х рр. XX ст. перших українськомовних – багатотомових, "Історії української літератури: в 8 тт." (1956–1969), "Історії українського мистецтва: в 6 тт." (1966–1970) та "Української радянської енциклопедії: в 17 тт." (1959–1968), що підбила основні підсумки офіційного радянського українознавства хрущовської "відлиги" й уже початку сумнозвісного "застою", вітчизняні науковці вже періоду горбачовської "перебудови" остаточно відходили від практики фальсифікування історії вітчизняної культури 20-х – 30-х рр. XX ст. на Західній Україні. Показовою ознакою цього є, на наш погляд, уміщений у виразно "перебудовочому" за змістом та формою четвертому томі під назвою "1917–1941" (1992) видання АН УРСР "Історія української музики: в 6 тт." останній розділ "Музична культура Західної України" (Булка, 1992). У ній вітчизняна академічна наука в особі дослідників з Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнології ім. М. Т. Рильського чи не вперше репрезентувала на офіційному – державному, науковому рівні принциповий перехід до системного і об'єктивного відтворення історії та здобутків вітчизняних музичних культурно-мистецьких товариств на Західній Україні міжвоєнного періоду. Цей процес яскраво відбито і в низці інших видань на тоді вже АН України, причому важливою його передумовою було винятково активне повернення з кінця 80-х рр. XX ст. українській читацькій аудиторії й архівних матеріалів діяльності згаданих товариств, і, що цікаво, численних спогадів про їхню історію та передісторію відомих діячів української культури, як-от Б. Лепкого, родини Нижанківських та ін. Поруч із забороненим в СРСР висвітленням зв'язку генеалогії цих товариств із українським національно-визвольним рухом першої половини XX ст., науковці незалежної України перейшли до спроб простеження їхньої історії углиб віків, цікавим прикладом чого є кандидатська дисертація Никоненко (2005). Аналізуючи історію культурно-мистецьких салонів в Україні кінця XVIII – першої половини XIX ст. на тлі оцінки перших подібних утворень: від античності, як вечори Аспазії в Афінах у 5 ст. до н.е. і гуртки – літературний Гая Мецената й політичний Мессали Корвіна, у Римі в 1 ст. до н.е., до салонів Франції XVI–XIX ст., – авторка визнала їх за джерела таких форм культурної співпраці вже за епох Романтизму і Модерну, як гуртки, журфікси, вечори і, власне, товариства.

Показовим – академічним, науковим узагальненням цих та ін. спроб переосмислення цілої історії культурно-мистецьких товариств на Західній Україні міжвоєнного періоду стали загальнонаціонального значення українськомовні багатотомові проекти і згаданого, і понад десяти інших інститутів НАН України. Це –

"Історія української культури: в 5 тт., 9 кн." (2001–2013) та "Історія українського мистецтва в 5 тт.", зокрема завершальний том другого з них "Мистецтво ХХ століття" (2007). Його авторський колектив на чолі з головною редакторкою та, водночас, директоркою Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України – Г. Скрипник, присвятив у кожному з п'ятьох однойменних підрозділів: "Архітектура", "Живопис", "Графіка", "Скульптура" і "Декоративне мистецтво", – двох перших його розділів – "Мистецтво 1900-х першої половини 1930-х років" та "Мистецтво другої половини 1930-х – першої половини 1950-х років", чимало уваги діяльності частково вже згаданих вище вітчизняних західноукраїнських культурно-мистецьких товариств 20-х – 30-х рр. ХХ ст. Як автори цього тому, так і співробітники інших – гуманітарних, інститутів НАН України, та й чимало їхніх колег з інших національних академій та вітчизняних вишів, рясно збагатили та продовжують збагачувати світову науку все більшим числом рецензій, статей, есе, доповідей, авторських і колективних монографій та ін. публікацій з цієї теми. Одними з перших у незалежній Україні ці матеріали побачили світ у яскравій палітрі вельми популярних у вітчизняній читацької аудиторії наукових та науково-популярних періодичних видань тоді ще Ради міністрів УРСР й, згодом, Ради Федерацій незалежних профспілок України, як і Українського фонду культури і національних мистецьких спілок, зокрема таких, як: "Пам'ятки України", "Образотворче мистецтво", "Музика" й "Український театр". Згадаємо посеред них і культурно-освітній та літературно-мистецький журнал "Українська культура". У ньому ще в 90-х рр. ХХ ст. уміщено низку статей про товариство "Просвіта", зокрема Вільяма Нолла (1991), науковця Гарвардського університету, про музичні осередки цього товариства на Західній Україні міжвоєнного періоду. У цьому журналі здійснено першу спробу перевидання "Історії української культури" (Львів, 1937) з передмовою знаного письменника В. Шевчука.

Початок ХХІ ст. засвідчив прихід на шпальти класичної і новонародженої академічної та вишівської періодики незалежної України, як і на сторінки збірників матеріалів вітчизняних та зарубіжних міжнародних науково-практичних – офлайн- і онлайн-конференцій та все більшої кількості дисертацій і монографій, яскравого розмаю проблематики сучасних – постмодерних і вже метамодерних, Cultural Studies. Паралельно із їх розглядом та творчим розроблянням, набутком наукової спільноти і, завдяки Інтернет-ресурсам "Культура України", "Чтиво", "Україніка" та "Diasporiana", як і електронним сайтам згаданих та ін. інститутів НАН України, інших вітчизняних академій, вишів, архівів, як-от того ж Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України (ЦДАМЛМ України), – уже й масової аудиторії, протягом двох минулих десятиліть стали сотні й тисячі оцифрованих друкованих видань, наукових праць і рукописних матеріалів з теми цієї статті. Проведений її авторами попередній аналіз доступного обсягу цієї інформації засвідчив поступове введення теми історії вітчизняних культурно-мистецьких товариств на Західній Україні у 20-х – 30-х рр. ХХ ст. до кола культурологічних сюжетів, питань і проблем вітчизняними науковцями зі згаданих інститутів НАН України, передусім: мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського; українознавства ім. І. Крип'якевича; народознавства;

української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського; літератури ім. Т. Г. Шевченка, – як і, частково, інститутів історії України, всесвітньої історії, політичних та етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса. З понад 60 їх періодичних наукових видань – від наукових журналів до щорічників і збірників наукових праць, потрібно відзначити ті, яким належить провідна роль в ознайомленні вітчизняної і зарубіжної гуманітаристики з темою статті, як-от, передусім, періодику трьох перших із цих інститутів. Крім збірника наукових праць "Українське мистецтвознавство: матеріали, дослідження, рецензії" (з 2004) ІМФЕ імені М. Т. Рильського, згадаємо такі видання цієї установи НАНУ, як науковий щорічник "Слов'янський світ" (з 1997) та науковий журнал "Студії мистецтвознавчі" (з 2002).

Не менший внесок до розгляду спектра аспектів історії згаданих товариств зробили автори публікацій у періодиці Інституту українознавства імені І. Крип'якевича НАН України, а саме – у виданнях кінця ХХ – початку ХХІ ст.: "Історичні та культурологічні студії", "Новітня доба", "Парадигма" та ін. Головний внесок у цьому відношенні зроблено завдяки такій ось реномуваній періодиці цього інституту, як: "Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність: збірник наукових праць" (з 1992) і "Україна-Польща: історична спадщина і суспільна свідомість" (з 1993). Те саме можна сказати щодо двомісячника Інституту народознавства НАН України "Народознавчі зошити" (з 1995), у якому, як і в згаданих вище періодичних виданнях, побачив світ тематичний розмаї публікацій як з історії заснування й діяльності згаданих товариств та творчих біографій їх творців і діячів, так і з цікаво узагальнювальних фактографічностей цього матеріалу власне культурологічних питань на перетині мистецтвознавчих та історико-культурних студій. Це як перші спроби висвітлення крос-культурного діалогу українських та іноземних митців Києва та Відня модерну стосовно розробляння стилю Ар-деко та осмислення питання мовної ідентичності та білінгвальних практик селян і містян цілої Західної України й низки її регіонів, так і оцінка гендерного виміру вітчизняного культуротворення першої третини ХХ ст., зокрема в статтях (Банцекова, 2007; Роса-Лаврентій, 2019). Автори публікацій у цих виданнях, як-от директорка ІМФЕ ім. М. Т. Рильського Г. Скрипник у статті (2008) та низка її колег, наприклад Івашко (2009), накреслили коло мистецтвознавчих проблем загально-національного рівня – від мистецького розвитку Буковини та ін. регіонів Західної України міжвоєнного періоду й специфіки вітчизняних шкіл модерну загалом до комплексної переоцінки становлення та поступу українського мистецтва у ХХ ст. Водночас, автори статей у майже 40 періодичних виданнях Інституту історії України НАНУ, передусім в "Українському історичному журналі" (з 1957), та в журналі "Проблеми всесвітньої історії" (з 2016) Інституту всесвітньої історії НАНУ звернули особливу увагу на суспільно-політичний контекст вітчизняного культурно-мистецького життя на Західній Україні й міжвоєнного періоду, і протягом усього ХХ ст.

Проте й ці дослідники не оминули як конкретно-історичної проблематики історії згаданих товариств, зокрема їх перших виявів у форматі таборових об'єднань інтернованих військових армій УНР та ЗУНР, зокрема "Самостійна Україна", у статті Срібняк, (2018), так і культурологічного підходу в оцінці-узагальненні впливу на вітчизняну культуротворчість традиційних

гендерних уявлень та практик, зокрема в статті Клименко та ін. (2021). Безумовно, щільніший – тематично розмаїтіший і не менш фактографічно насичений, синтез історико-культурного, мистецтвознавчого і культурологічного аспектів наукового пошуку з теми статті представлено в розглянутих її авторами періодичних виданнях таких чотирьох вітчизняних академій, як: Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, Національна академія мистецтв України, Львівська національна академія мистецтв та Харківська державна академія культури. Двом виданням першої з них – Віснику цієї академії (з 2013) та альманаху "Культура і сучасність" (з 2014), як і, частково, її збірнику наукових праць "Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури" (з 1999), належить вагомий роль у розкритті численних маловідомих подробиць місця і ролі рідних культурно-мистецьких товариств, як-от "Драматичне товариство імені Лесі Українки" й ін., у трансформованні регіонального вітчизняного культуротворення на загальнонаціональне під час міжвоєнного періоду. Удаючись, як авторка статті Буряк (2013), до осмислення моделей національної пам'яті в тогочасній вітчизняній історіографії, і виходячи, як автор статті Тузов, (2013), на застосування регіонального підходу до культуротворчих процесів в Україні кінця XIX – початку XX ст. на прикладах Східної Галичини, Волині та Буковини, автори публікацій у цих виданнях конкретизували зазначені програмні історико-культурні посади в низці предметних культурологічних аналізів. Відзначимо серед них досліджене в статті Павлової (2016) становлення візуальних практик художнього поля модерну, та низку тих, у яких поглиблено розглянуто досвід фрейдизму, посткласичний психоаналіз і екзистенціалістську філософію для світового мистецтва досліджень, передусім статтю Жукової (2024) про рефлексії феномену страху в образотворчому мистецтві XX – початку XXI ст.

Показово, що ці та ін. автори згаданого Вісника та альманаху "Культура і сучасність" запропонували читачам розмаїту палітру виражених і аргументованих розмислів щодо поступу українського соціокультурного буття впродовж минулого та вже початку цього століття у контексті активного звернення до тематики новітніх Cultural Studies. Аналізуючи тогочасні стильові парадигми у вітчизняному образотворчому та музичному мистецтві, як-от Росул (2022), і, переходячи, як Григорчук і Тадля О. (2019), до аналізу культурного простору вітчизняного міста як середовища реалізації музичної культури, вони поєднували вивчення цих тем із вивченням питання інституціалізації театрального і, загалом, культурно-мистецького життя Західної України за умов імперського і, згодом, постімперського колоніалізму. Поручуючи питання впливу національно-культурних цінностей на соціалізацію особистості та проблему національно-стильових чинників у вітчизняному культурно-мистецькому просторі, автори цих публікацій виходили на значущі культурологічні теми, наприклад такі: культурний релятивізм та його наслідки для національної самобутності, феномен медіальної культури в сучасному світі, метамодернізм як нова парадигма сучасних культурних практик, – і, в підсумку, постульована в статті (Денисюк, 2022) глобальність людського розвитку в антропоцені. Ця тенденція характерна й для публікацій у журналі "Культура України" (з 1993) Харківської державної академії культури й у збірнику наукових праць

"Культурологічна думка" (з 2009) Національної академії мистецтв України. Поруч із наявними в першому публікаціями, щодо еволюційних трансформацій культурології уміщено й статті, які цікаво відображають ці трансформації (Глушук, 2015) щодо осмислення в сучасній історіографії тогочасних організаційних процесів культурного життя на Західній Волині та (Фарина, 2018) про роль мистецьких практик греко-католицького духовництва Східної Галичини міжвоєнного періоду в поглибленні української національної свідомості в культуротворенні цього регіону та Західної України в цілому.

Дискусія і висновки

На відміну від згаданих представників сучасної академічної гуманітаристики, наукова думка столичних вишів України, передусім Київського національного університету імені Тараса Шевченка та НаУКМА, звернула значно меншу увагу на тему цієї статті, зокрема в численних періодичних виданнях другого з них: від "Магістеріуму" (з 1998) до всіх серій його "Наукових записок НаУКМА" ("Історичні науки", "Історія і теорія культури" та ін. – з 2018) та реномованого "Kyiv-Mohyla Humanities Journal" (з 2014). Водночас, у періодиці національних університетів Львова та Острога, як і Івано-Франківська, Мукачєва, Тернополя та Ужгорода, – цих спадкоємців освітньо-наукових та культурно-мистецьких традицій вітчизняного культуротворення на Західній Україні 20-х – 30-х рр. XX ст., протягом трьох минулих десятиліть оприлюднено чимало статей і рецензій, прямо чи опосередковано дотичних теми цієї статті. Наприклад, у серіях "Культурологія" та "Історичні науки" Наукових записок Національного університету "Острозька академія" побачила світ низка публікацій про вітчизняні аматорські та фахові – музично-хорові й театральні, гуртки, осередки і товариства на Західній Україні міжвоєнного періоду, як і одна з перших таких статей (Галішевська, 2018) про мистецьке життя українського націоналістичного підпілля у 20-х – 30-х рр. XX ст. Ряд публікацій з теми статті опубліковано у виданнях вітчизняних національних бібліотек, як-от Записках Львівської національної бібліотеки України ім. Василя Стефаника, і на їхніх сайтах, передусім Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського НАН України, і в періодиці тих самих наукових товариств, зокрема у відновлених у незалежній Україні серіях Записок Наукового Товариства ім. Т. Шевченка у Львові. Значним внеском до поглибленого – як історико-культурного, так і, власне, культурологічного аналізу історії згаданих товариств у пострадянський період на матеріалах маловідомих архівів Другої Польської та Чехословацької республік стали такі перші монографії українських науковців (Пеленська, 2005; Пеленська, 2019 та Нога і Яців, 1998; Українські мистецькі виставки у Львові (1919–1939), 2011). Прикметною подією став і вихід у світ, завдяки Фондації ім. Олега Ольжича та Національній комісії з питань повернення в Україну культурних цінностей при Кабінеті міністрів України, другої частини праці С. Наріжного (Наріжний, 1999).

Попередній розгляд авторами статті основних етапів як фахового наукового, так і достатньо політизованого аналізу історії вітчизняних культурно-мистецьких товариств на Західній Україні 20-х – 30-х рр. XX ст.: від найперших фактографічно насичених її описів колективами вчених на чолі з Д. Антоновичем й І. Крип'якевичем до виданих уже в незалежній Україні колективних монографій НАН України, як і авторських

досліджень С. Наріжного, О. Пеленської, Р. Яцвіа та їхніх колег, – засвідчує безумовну потребу в фаховому культурологічному вивченні цього феномену і в контексті останніх здобутків українських та іноземних Cultural Studies. Це вивчення, виходячи з контраверсійних спроб розгляду новітньої культурології та тенденцій її поступу, має дослідити феномен цих культурно-мистецьких товариств з огляду на їх осмислення як вітчизняних культурних інститутів (Маслікова, 2020) епохи здійснення проти України "культурного геноциду" з усім його ж колективним та індивідуальним "травматичним досвідом". Важливі суб'єкти налагодження за трагічних умов національних бездержавності та поневолення громадської й професійної культурної та міжкультурної комунікації, згадані та ін. вітчизняні товариства були творцями й популяризаторами здобутків українського культурно-мистецького простору засобами традиційних і новаторських культурно-мистецьких практик. Активна творча взаємодія й співпраця в цих товариствах представників усіх суспільних верств, зокрема загальноукраїнської наукової, культурної і політичної еліти, сприяли збереженню й формуванню всіма ними єдиного українського національного соціокультурного простору і, відповідно, творенню та осмисленню модерних українських етнічної та національної ідентичностей. Водночас указаний процес сприяв становленню уявлення про українські локальну та регіональну ідентичності всупереч офіційній неоколонізаторській політиці урядів Другої Польської республіки та Королівства Румунія.

Активний розвиток у 20-х – 30-х рр. XX ст. на Західній Україні культурно-мистецького простору українських поліетнічних міст, насамперед Львова, Станіслава, Дрогобича, Тернополя, Ужгорода, Мукачеве і Чернівців, тривав за умови дієвої – міжетнічної, комунікації як на рівні культурних практик повсякдення, так і в культурно-мистецькій царині. Водночас, важливими осередками такої комунікації ставали, насамперед, столиці Другої Польської та Чехословацької республік – Варшава і Прага, й такі важливі центри їхнього національного культурно-мистецького життя, як Краків і Подебради. Активна діяльність у Львові, як і в Варшаві та Кракові, окремих діячів і різних товариств українців, як-от заснованого П. Мегилом у варшавській Академії мистецтв 1927 р. українського мистецького гуртка "Спокій", а в Празі та Подебрадах – цілої мережі частково згаданих українських вишів із численними гуртками, студіями і товариствами при них, ставлять питання про визначення ідейно-світоглядних засад та суспільно-політичних векторів їх діяльності. Весь громадянський і освітньо-науковий досвід авторів "Історії української культури" (1937) за редакцією І. Крип'якевича перебував під знаком значних досягнень цілого культурно-освітнього та мистецького рухів у Східній Галичині, передусім "Просвіти", НТШ у Львові, товариств для розвою руської штуки і прихильників української науки, літератури і штуки, з їх колоніальним досвідом Королівства Галичини і Володимирії в Австро-Угорській імперії та постколоніальної боротьби за ЗУНР. Водночас, переважно уродженці Наддніпрянської України та активні діячі змагань за УНР – вихованці вишів колишньої Російської імперії й прямі спадкоємці освітньо-наукових та культурно-мистецьких традицій громадського руху, автори курсу лекцій "Українська культура" (1940) за редакцією Д. Антоновича виходили

у творчих пошуках, в основному, не з регіональних, а із загальнонаціональних прагнень. Системні аналіз і порівняння цих двох умовних центрів організації вітчизняного соціокультурного життя 20-х – 30-х рр. XX ст., які мають комплексно висвітлити громадський, освітньо-науковий і культурно-мистецький вектори їхньої спільної діяльності, зокрема в царині заснування нових і підтримки наявних культурно-мистецьких та ін. товариств на Західній Україні міжвоєнного періоду, і є одними з важливих завдань дослідників теми цієї статті, насамперед її авторів.

Внесок авторів: Георгій Вдовиченко – концептуалізація, методологія дослідження, збір емпіричних даних, огляд літератури й організація емпіричного дослідження. Богдан Павліченко – збір емпіричних даних і їх валідація, проведення емпіричного дослідження, аналіз джерел.

Список використаних джерел

- Банцєкова, А. Є. (2007). Відень–Львів: до витоків стилю Ар-деко. *Студії мистецтвознавчі*, 1, 93–102.
- Булка Ю. П. (1992). Музична культура Західної України. У М. М. Гордійчук (голова редкол.) та ін., *Історія української музики: в 6 тт. Том 4.: 1917–1941*. (с. 545–589). Наукова думка.
- Буряк, Л. І. (2013). Моделі національної пам'яті в українській історіографії 20-х років XX ст.: пошук компромісу та спроби адаптації. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*, 1, 204–209.
- Вдовиченко, Г. В. (2024). *Українська та зарубіжна культура. Навчально-методичний посібник (електронне видання)*. <https://drive.google.com/file/d/1P4bnyTASOFXZfhpEls26AybZZfmvueHq/view>
- Галишевська, Н. (2018). Мистецьке життя українського націоналістичного підпілля у 20–30-х роках XX століття. *Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія "Історичні науки"*, 27, 90–93.
- Глушук, О. Г. (2015). Організаційні процеси культурного життя Західної Волині міжвоєнного періоду в сучасній вітчизняній історіографії. *Культура України*, 48, 248–257.
- Голубець, М. (1922). *Начерк історії українського мистецтва. Перша частина*. Накл. фонду "Учітесе, брати мої".
- Григорчук Т., & Тадля О. (2019). Культурний простір міста як середовище реалізації музичної культури. *Вісник національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*, 4, 120–125.
- Денисюк, Ж. (2022). Глобальність людського розвитку в антропогені: культурологічні та ціннісні виміри. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*, 1, 11–16. http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdakkkm_2022_1_4
- Енциклопедія українознавства (1949–1952) [Електронний ресурс]: у двох тт.: електронна версія видання*. <http://litopys.org.ua/encycl/eui.htm>
- Жукова, Н. А. (2024). Феномен страху: рефлексія в образотворчому мистецтві XX – початку XXI століття (культурологічний аспект). *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*, 1, 9–24.
- Івашко, Ю. (2009). Специфіка шкільного модерну в Україні та проблема зовнішніх стилів. *Українське мистецтвознавство: матеріали, дослідження, рецензії*, 9, 293–298.
- Історія українського мистецтва: у 5 т. Т. 5.: Мистецтво XX століття*. (2007). ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАНУ. <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0005332>
- Крип'якевич, І., Радзикович, В., Голубець, М., Чарнецький, С., & Барвінський, В. (1937). *Історія української культури*. (І. Крип'якевич, Заг. ред.). Видавництво Івана Тиктора. <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0002021>
- Клименко, Н., Дудар, О., & Беззуб, Ю. (2021). Гендерні уявлення та практики на Буковині кінця XIX – початку XX ст. у світлі його-документів О. Кобилянської. *Український історичний журнал*, 2, 65–79.
- Коваль, Я. (1990). До історії української фотографії. *Наука і культура. Україна. Щорічник АН УРСР. Т-во "Знання" УРСР*, 24, 562–573.
- Маслікова, І. І. (2020). Методологічна база досліджень культурних інститутів. *Українські культурологічні студії*, 6(1), 8–12.
- Наріжний, С. (1942). *Українська еміграція. Культурна праця української еміграції між двома світовими війнами. Частина перша*. Студії Музею визвольної боротьби України. Том 1.
- Наріжний, С. (1999). *Українська еміграція. Культурна праця української еміграції 1919–1939 (матеріали, зібрані С. Наріжним до частини другої)*. Вид-во ім. Олени Теніги. <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/ukr0000013134>
- Никоненко, Т. М. (2005). *Культурно-мистецькі салони в Україні кінця XVIII – першої половини XIX ст.* [Неопубл. дис. канд. іст. наук]. Київський національний університет культури і мистецтв.
- Ного, О., & Яців, Р. (1998). *Мистецькі товариства, об'єднання, уgrupування, спілки Львова (1860–1998): Матеріали до довідника*. Українські технології.
- Нолл, В. (1991). Замовляла музику "Просвіта" (Музичні осередки як

форми культурного співробітництва між містом і селом у 20-40-х рр. XX ст.). *Українська культура*, 12, 30–31.

Павлова, О. Ю. (2016). Становлення візуальних практик художнього поля модерну: соціокультурні передумови. *Культура і сучасність*, 1, 3–8.

Пеленська, О. (2019). *Україна поза Україною: Енциклопедичний словник мистецького, культурного і громадського життя української еміграції в міжвоєнній Чехословаччині (1919–1939)*. Національна бібліотека Чеської республіки – Слов'янська бібліотека. <http://resource.history.org.ua/item/0014879>

Пеленська, О. (2005). *Український портрет на тлі Праги: українське мистецьке середовище в міжвоєнній Чехо-Словаччині*. Національна бібліотека Чеської республіки – Слов'янська бібліотека. [Diasporiana.org.ua](http://diasporiana.org.ua)

Роса-Лаврентій, С. (2019). Жіночі імена в українській театральній критичній публіцистиці 1920–1939 років у Східній Галичині. *Українське мистецтвознавство: матеріали, дослідження, рецензії*, 19, 242–250.

Росул, Т. (2022). Стильова парадигма Закарпатської композиторської школи. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*, 1, 164–169.

Скрипник, Г. А. (2008). Історія українського мистецтва: нові наукові контексти та суспільні виклики. *Українське мистецтвознавство: матеріали, дослідження, рецензії*, 8, 3–9.

Срібняк, І. В. (2018). Громада полонених українців "Самостійна Україна" на завершальному етапі існування табору Раштат, Німеччина (травень-листопад 1918 р.). *Проблеми всесвітньої історії*, 2(6), 161–171.

Тузов, В. О. (2013). Регіональний підхід до культуротворчих процесів в Україні на прикладі Галичини, Волині та Буковини (кінець XIX – початок XX століття). *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*, 4, 84–88.

Українська культура: Лекції за редакцією Дмитра Антоновича (1993). С. В. Ульяновська (Упор.); Вступна ст. І. М. Дзюби; Додатки С. В. Ульяновської, В. І. Ульяновського. Львів. <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/ukr0000052>

Яців, Р. М. (Автор-упор.). (2011). *Українські мистецькі виставки у Львові (1919–1939): Довідник; антологія мистецько-критичної думки*. Львівська національна академія мистецтв, Ін-т народознавства НАН України.

Фарина, О. В. (2018). Греко-католицьке духовенство Східної Галичини в контексті розвитку мистецтва як важливого чинника поглиблення національної свідомості українців у культуротворчому просторі регіону (20-ті – 1 пол. 40-х рр. XX ст.). *Культура України*, 60, 150–162.

References

- Bantseikova, A. Y. (2007). Vienna-Lviv: to the Origins of the Art-Deco Style. *Art Studies*, 1, 33–102. [in Ukrainian].
- Bulka, Yu. P. (1992). Musical Culture of Western Ukraine. *History of Ukrainian Music: in 6 Volumes. Volume 4.: 1917–1941*. Naukova Dumka. [in Ukrainian].
- Buryak, L. (2013). Models of National Memory in Ukrainian Historiography of the 1920s: Search for a Compromise and Attempts at Adaptation. *Bulletin of the National Academy of Managers of Culture and Arts*, 1, 204–209. [in Ukrainian].
- Vdovychenko, H. (2024). *Ukrainian and Foreign Culture. Educational & Methodological Manual (Electronic Edition)*. [in Ukrainian]. <https://drive.google.com/file/d/1P4bnyTASOFXZfhpEIs26AybZZfvmvueHq/view>
- Galishcheva, N. (2018). The Artistic Life of the Ukrainian Nationalist Underground in the 1920s and 1930s. *Scientific Notes of the National University "Ostroh Academy". Series "Historical Sciences"*, 27, 90–93. [in Ukrainian].
- Hlushchuk, O. G. (2015). Organizational Processes of the Cultural Life of Western Volyn in the Interwar Period in Modern National Historiography. *Culture of Ukraine*, 48, 248–257. [in Ukrainian].
- Golubets, M. (1922). *Sketch of the History of Ukrainian Art. The First Part*. [in Ukrainian].
- Hryhorchuk, T., Tadya, O. (2019). The Cultural Space of the City as an Environment for the Realization of Musical Culture. *Bulletin of the National Academy of Culture and Arts Managers*, 4, 120–125. [in Ukrainian].
- Denisyuk, Zh. (2022). Globality of Human Development in the Anthropocene: Culture Studies' and Value Dimensions. *Bulletin of the National Academy of Culture and Arts Managers*, 1, 11–18. [in Ukrainian]. http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdakkkm_2022_1_4
- Encyclopedia of Ukrainian Studies (1949–1952). [Electronic Resource]: in Two Volumes: The Electronic Version*. [in Ukrainian]. <http://litopys.org.ua/encycl/eui.htm>
- Zhukova, N. (2024). The Phenomenon of Fear: A Reflection in the Visual Arts of the 20th -early 21st century. Cultural Studies Aspect. *Bulletin of the National Academy of Culture and Arts Managers*, 1, 9–24. [in Ukrainian].
- Ivashko, Yu. (2009). The Specificity of Modern Arts Schools in Ukraine and the Problem of External Styles. *Ukrainian Art Studies: Materials, Researches, Reviews*, 9, 293–298. [in Ukrainian].

History of Ukrainian Art: in 5 Volumes. Volume 5.: Art of the 20th century (2007). Kyiv, M. Rylskiy's IMFE of the NAS of Ukraine. <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0005332> [in Ukrainian].

Krypyakevych, I., Radzykivich, V., Golubets, M., Charnetskyi, S., & Barvinskyi V. (1937). *History of Ukrainian Culture*. (I. Krypyakevych, Gen. ed.). Ivan Tyktor Publishing House. [in Ukrainian]. <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0002021>

Klymenko, N., Dudar O., Bezzub, Yu. (2021). Gender Concepts and Practices in Bukovina at the End of the 19th -early 20th Century by the O. Kobylanskaya Ego-Documents. *Ukrainian Historical Journal*, 2, 65–79. [in Ukrainian].

Koval, Ya. (1990). To the History of Ukrainian Photography. *Science and Culture. Ukraine: Yearbook of the Academy of Sciences of the Ukrainian SSR and "Znannya" Society*, 24, 562–573. [in Ukrainian].

Maslikova, I. I. (2020). Methodological Base for Research of Cultural Institutes. *Ukrainian Culturology Studies*, 6(1), 8–12. [in Ukrainian].

Narizhny, S. (1942). *Ukrainian Emigration. Cultural Work of Ukrainian Emigrants between Two World Wars. Part One. Prague, Studies of the Museum of the Liberation Struggle of Ukraine. Volume 1*. [in Ukrainian].

Narizhny, S. (1999). *Ukrainian Emigration. Cultural Work of Ukrainian Emigration (Materials Collected for the Second Part)*. Olena Telyha's Publishing House [in Ukrainian].

Nikonenko, T. M. (2005). *Cultural and Artistic Salons in Ukraine at the End of the 18th and the First Half of the 19th Centuries*. [Thesis cand. of historical sciences, Kyiv National University of Culture and Arts]. [in Ukrainian].

Noga, O., Yatsiv, R. (1998). *Art Societies, Associations, Groups, Unions of Lviv (1860–1998): Materials*. Ukrainian Technologies. [in Ukrainian].

Noll, W. (1991). "Prosvita" Ordered the Music (Music Centers as Forms of Cultural Cooperation between City and Village in 1920s – 1940s. *Ukrainian Culture*, 12, 30–31. [in Ukrainian].

Pavlova, O. Yu. (2016). Formation of Visual Practices of the Art Field of Modernism: Socio-Cultural Prerequisites. *Culture and Modernity*, 1, 3–8. [in Ukrainian].

Pelenska, O. (2019). *Ukraine outside Ukraine: An Encyclopedic Dictionary of the Artistic, Cultural and Social Life of the Ukrainian Emigration in Interwar Czechoslovakia (1919 – 1939)*. National Library of the Czech Republic & Slavic Library. [in Ukrainian]. <http://resource.history.org.ua/item/0014879>

Pelenska, O. (2005). *Ukrainian Portrait against the Background of Prague: the Ukrainian Artistic Environment in Interwar Czechoslovakia*. National Library of the Czech Republic & Slavic Library. [in Ukrainian].

Rosa-Lavrentii, S. (2019). Women's Names in Ukrainian Theatrical and Critical Journalism of 1920 – 1939 in Eastern Galicia. *Ukrainian Art Studies: Materials, Researches, Reviews*, 19, 242–250. [in Ukrainian].

Rosul, T. (2022). Stylistic Paradigm of the Transcarpathian School of Composers. *Bulletin of the National Academy of Culture and Arts Managers*, 1, 164–169. [in Ukrainian].

Skrypnyk, H. A. (2008). History of Ukrainian Art: New Scientific Contexts and Social Challenges. *Ukrainian Art Studies: Materials, Researches, Reviews*, 8, 3–9. [in Ukrainian].

Sribnyak, I. V. (2018). The Community of Captured Ukrainians "Independent Ukraine" at the Final Stage of the Rashtadt Prisoners Camp Existence, Germany (May – November, 1918). *Problems of World History*, 2(6), 181–171. [in Ukrainian].

Tuzov, V. (2013). Regional Approach to Culture-Creating Processes in Ukraine by the Example of Halychyna, Volyn and Bukovyna (Late 19 – Early 20th Centuries). *Bulletin of the National Academy of Culture and Arts Managers*, 4, 84–88. [in Ukrainian].

Ukrainian Culture. Lectures, Ed. by D. Antonovych (1993). Lybid. [in Ukrainian]. <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/ukr0000052>

Ukrainian Art Exhibitions in Lviv (1919–1939): Handbook, Anthology of Artistic and Critical Thought (2011). By R. Yatsiv. Lviv National Academy of Arts, Institute of Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine. [in Ukrainian].

Faryna, O. V. (2018). The Greek-Catholic Clergy of Eastern Galicia in the Context of the Development of Art as an Important Factor in Deepening of the National Consciousness of Ukrainians in the Culture-Creating Space of the Region 1920s – First Half of the 1940s. *Culture of Ukraine*, 60, 150–162. [in Ukrainian].

Отримано редакцією журналу / Received: 10.01.25

Прорецензовано / Revised: 25.01.25

Схвалено до друку / Accepted: 09.06.25

Heorhii VDOVYCHENKO, DSc (Philos), Assoc. Prof.
ORCID ID: 0000-0002-8532-7672
e-mail: georgyvdyvychenko@knu.ua
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

Bogdan PAVLICHENKO, Postgraduate
ORCID ID: 0009-0009-8531-4407
e-mail: b.pavlichenko@ukr.net
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

CULTURAL AND ARTISTIC SOCIETIES IN THE WESTERN UKRAINIAN LANDS (1920s–1930s): THE HISTORICAL EXPERIENCE AND FUTURE PROSPECTS OF CULTURAL ANALYSIS

Background. *Cultural and artistic societies played an important role in the processes of Ukrainian cultural, national, and state formation from the 19th century to the mid-20th century. Alongside the well-known “Prosvita” and the Shevchenko Scientific Society, the revival of Ukrainian statehood in the 20th century rested on the activities of a wide range of literary and artistic societies. During the Polish, Czechoslovak, and Romanian rule over the Western Ukrainian lands in the interwar period of the 1910s–1930s, these societies made significant contributions to the institutionalization of Ukrainian culture.*

The purpose of this research is to analyze and systematize how cultural and artistic societies in interwar Eastern Halychyna, Western Volyn, Northern Bukovyna, and Transcarpathia have been culturally analyzed from the 1930s to the present day.

Methods. *To achieve this goal, both classical and contemporary methods of cultural analysis, along with the core principles of scientific inquiry—such as consistency, objectivity, and historicism—were employed.*

Results. *Publications on cultural societies in the Western Ukrainian lands during the interwar period can be classified into three main groups. The first group includes sources that document the history of these societies and their founders, and evaluate their contribution to the institutionalization of Ukrainian cultural life (e.g., *History of Ukrainian Culture*, 1937; *Narizhny*, 1942). The second group presents politically controversial perspectives on these societies from scholars in Western democracies and the Ukrainian SSR in the second half of the 20th century. Systematic analysis of the history of these societies began only in the 1990s, primarily through the initiation of their cultural analysis at the NASU and in Ukrainian universities.*

Conclusions. *It has been established that two groups of authors behind the monographs “History of Ukrainian Culture” (1937), led by I. Krypyakevych, and “Ukrainian Culture” (1940), led by D. Antonovych, served as key centers for the study of these societies. Many of their contributors—such as M. Holubets, V. Sichynsky, and S. Charnetsky—were themselves founders of these organizations. The first general analysis of these societies, presented by *Narizhny* (1942), like their very history, was falsified and suppressed in the Ukrainian SSR. Unbiased study of the topic by domestic scholars began only in the 1990s, based on archival sources and the scholarly legacy of the Ukrainian diaspora. A particularly promising aspect in this intellectual context is the reinterpretation of the history of these societies within the frameworks of Postmodern and emerging Metamodern Cultural Studies, as applied at the National Academy of Sciences of Ukraine and Ukrainian universities.*

Keywords: *Ukrainian culture of the 20th century, Interwar stage, Eastern Halychyna, Western Volyn, Northern Bukovyna, Transcarpathia, cultural and artistic societies in Western Ukraine in the 1920s and 1930s, D. Antonovych, I. Krypyakevych.*

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The authors declare no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.